

Balkáni könyvek.

Az alábbi három mű beszédes bizonyítéka a birodalmi németiség érdeklődésének a Balkán iránt. Eddig sem az érdeklődés hiánya volt az akadálya balkáni kérdésekkel foglalkozó könyvek német és más közép európai nyelven való megjelenésének. — Sokkal inkább kereshetjük ennek okát nyelvi nehézségekben, a cyrill betűben, a kutatás szervezetlenségében. A legutóbbi évek könyvtermése dicséretreméltó buzgalommal igyekszik a hiányokat pótolni, az ismeretlen Balkánt Közép- és Nyugateurópa-hoz közelebb hozni. Amint a megbeszélésre kerülő művekből kitűnik, máris szemmel látható eredményei vannak e buzgalomnak, de még csak a munka kezdetén állunk. Vannak még hátra tennivalók, nem lehet évtizedes mulasztást azonnal pótolni. E művek értékei és hiányai nemcsak helyzetképet nyújtanak, hanem tanulságokkal is szolgálnak a Balkán és különösen a délszláv kérdéssel kapcsolatos feladatainkhoz.

Reimers könyve (*Erich Reimers: Das neue Jugoslawien. Leipzig. Wilhelm Goldmann Verlag. 1939. 8° 243. l.*) elsősorban birodalmi németek számára készült és rövid történeti bevezetés után az 1939-i Jugoszláviáról ad áttekinthető képet. Szerző jóindulatú várakozással szemléli az egybeolvasztás feladataival küzdő országot. Elismeréssel adózik a szerb népnek a felszabadulás harcaiban és az első világháborúban tanúsított vitézségéért. Könyvének főcélja a Balkán e szerinte legerősebb államának beható politikai, katonai és gazdasági megismerte-

tése. Részletesen ismerteti a közlekedési viszonyokat, úthálózatot, vasutat, a víziútakat és a repülőközlekedést. Különös nyomatékkal hangsúlyozza, hogy Jugoszlávia elsősorban mezőgazdasági állam, népének zömét a földművelő parasztság alkotja. Igazi gyárilap csak a monarchiától elcsatolt területeken van; az is jobbára mezőgazdasági és ipari növények feldolgozásával foglalkozik. Leírja a lakosság életformáit; bemutatja a gazdasági, szellemi életet, a tudomány, irodalom és művészet reprezentáns egyéniségeivel. *Reimers* szerint a jugoszláv állam a szervező munka oroszlánrészén már túl van, de még sok a tennivaló. Különösen észlelhető ez a büntető- és magánjog terén, ahol nem kevesebb, mint 6 különböző jogszabályzatot kell közös nevezőre hozni.

Az 1939-ben megjelent könyv barátságos hangokat hallat Jugoszlávia felé. Hangsúlyozza, hogy a világháborúban egymással szemben álló német és szerb nép között nincs vitás kérdés, sőt inkább közös érdekeik vannak. Helyeslőleg szemléli az új délszláv államnak Sztójadinovics által képviselt tengelybarát politikáját. E könyv perdöntő bizonyíték a német békekészségre és közeledési kísérletre. Csak néhány ember elvakultságán mult, hogy az őszinte megértéshez fűzött remények nem váltak valóra.

E figyelmet érdemlő könyvnek egyes magyar vonatkozásai helyreigazításra szorulnak. Helyesen ismeri fel szerző a bécsi udvari politika lényegét, amely egyik nemzetiséget a másikkal igyekezett ellensúlyozni, de azt már csak téves értesülések alapján irhatja,

hogy a szerbek Magyarország elnyomottjai, sőt másodosztályú állampolgárai voltak. Ezzel szemben történeti tény, hogy a Délmagyarországra befogadott szerbek a magyarság rovására olyan kiváltságleveleket kaptak I. Lipóttól, amelyek nemcsak különleges bánásmódot biztosítottak számukra, hanem elszakadási törekvéseiknek is alapjául szolgáltak. A szerb határőrlikosság valóságos államot alkotott az államban. A szerb történetírás sem vonja kétségbe, hogy a szerbségnek a Délvidéken élő része élt a legmagasabb életformák között, innen sugárzott a kultúra az ókirálysági részekre. — Csernovics Arzén ipeki patriarcha nem 60.000 szerbet vezetett Magyarországra, hanem ennek több mint háromszorosát, mintegy 38—40.000 családot, ami 200.000 lélekszámnak felel meg. Túlzás az is, hogy a szerbek „a déli határtól egészen Budapestig városi kereskedők lettek“. Nem az egész szerb nép, hanem annak csak kis rétege lett városlakó; a többség megmaradt eredeti őstermelő foglalkozása mellett.

Thierfelder könyve (*Franz Thierfelder: Schicksalsstunden des Balkans. Adolf Luser Verlag Wien—Leipzig, 1941. 4°. 181. l.*) az 1941-i tavaszi szerb hadjáratot megelőző idegfeszítő várakozás idején készült. Amint címéből is kitűnik, nem összefüggő feldolgozás, csak rajzokat ad a Balkán titokzatos életéből, azzal a céllal, hogy a Kelet és Nyugat közé tolokodott homályt eloszlassa. Balkáni tájak és emberek, államférfiak és katonák, művészek és tudósok sorakoznak fel a szépen illusztrált könyv lapjain. Mindannyian nemcsak szűkebb hazájuknak, hanem az egyetemes európai kultúrának is munkásai. Jellemzően mutat rá a balkáni népek:

bolgárok, románok, görögök, szerbek és horvátok életformáinak hasonló és elütő vonásaira. A Balkán kultúrája, mint az országait átszelő közlekedési vonalak, a szépirodalom, képzőművészet, társadalombölcselet, jogtudomány és iskolaszervezet elszakíthatatlan szálaival fűződik Középeurópához. Különösen hangsúlyozza a német szellem szoros kapcsolatait a balkáni kultúrával. A német nyelv a Balkánon nemcsak segédeszköz, hanem a németiség két balkáni előrsének, a szásznak és svábnak képviselőjében valóságos élő nyelv, amelynek önálló irodalma van. Különösen erős kapcsolatokat létesítettek a németek és balkánszlávok között egyes német származású dinasztiaik a Balkán fővárosaiban. Így pl. a bajorok Görögországban, a Hohenzollernek Bukarestben, a Coburgok Szófiában. Mindhárom dinasztia sokat tett a német-balkáni kapcsolatok ápolásáért és a kultúra terjesztéséért.

A könyv minden politikai állásfoglalás mellőzésével a Balkánon feltalálható értékekre akarja a figyelmet felhívni. Kár, hogy ebben az érdekes és szép kiállítású műben sem jutnak a magyar vonatkozások eléggé szóhoz, sőt egyes helyeken helyreigazításra szorulnak. Ilyen pl. a határőrvidékekről szóló fejezet. A szerző kissé túloz a határőrvidékek dicséretében. Olyan területnek látja, amely kiválóan alkalmas alakulat a különböző nemzetiségek: németek, szerbek, horvátok, szlovének és románok békés együttélésére. Elismerjük, hogy rendet és gazdasági fellendülést hoztak a felszabadító csapatok a Délvidékre és a Balkánra is. Azt sem vonjuk kétségbe, hogy „nemes katonanyag termett a határőrvidék szabad levegőjében és abban a

nemzeti kultúra virágzott.“ Alkalmos talaj lehetett arra is, hogy „a románok itt alakíthassák ki a későbbi Nagyrománia megalapítását eredményező szellemet“. Csak azt nem értjük, hogy a magyarság miért hiányzik a határvidék különböző nemzeteinek sorából, pedig épen neki volt ez az ősi településterülete és századokon át vérevel öntözött földje. Kétségtelenül van, főleg a török hódoltság utáni korban, a magyarokon kívül más nemzetiségeknek is része a délvidéki táj kialakításában. De az már téves állítás, hogy „Subotica“ (Szabadka) és „Sombor“ (Zombor) nemzetiségi alapítású városok lettek volna. Mindkettő a török hódoltságig színmagyar falvak közé ékelt virágzó magyar település volt, együttértett a vérző magyarsággal és csupán a keresztény Európáért szenvedett vérveszteségük miatt költözhettek be falaik közé az elpusztult magyarság helyébe átmenetileg idegenek. Mindkét városnak nemzetiségi jellege hamar eltűnt. A délvidéki táj viszsza-magyarosodása során már a XIX. században Szabadkán 56 %-ot, Zomborban pedig 31.2%-ot tett ki a színmagyar lakosság lélekszáma.

M. Braunnak a balkáni szlávok-ról szóló 1941-ben megjelent műve (*Maximilian Braun: Die Slawen auf dem Balkan. Bis zur Befreiung von der türkischen Herrschaft. Koehler und Amelang, Leipzig, 1941. 8°. 263 l.*) hézagpótló, komoly tudományos munka. Hú képet ad a balkáni szlávok multjáról. Két nagyobb részre tagolódik: a középkori fejezetre és a török hódoltság korára. A középkori fejezetben a geopolitikai viszonyok vázolója után a szláv bevándorlás körülményeit vizsgálva megállapítja, hogy ez a

népmozgalom kapcsolta be a Balkánt az egyetemes európai történetbe. A bolgárok, szerbek és horvátok az államalkotó szláv népek a Balkánon. Országuknak szervezése, történetüknek emelkedő és süllyedő korszakai népi erejükön, katonai és kulturális szervezetükön kívül 2 hatalmas szomszédjuknak, Magyarországnak és a keleti császárságnak mindenkori helyzetével is kapcsolatos. Először Bulgária gyakorol hegemoniát a Balkánon, majd Szerbia szervezi a délszláv erőket; mindkettővel számolnia kell az Európára törő török hatalomnak.

A második részben komoly kútfőtanulmányokon alapuló leírást kapunk az ozmán államszervezetről. A megismétlődő török hadjáratok nemcsak a lakosság sorait ritkították, hanem a táj képét is megváltoztatták. A török háborúknak színtere földrajzi helyzeténél fogva elsősorban Szerbia volt. Az itt folyó háború kezdetben, mint egy nép szabadságharca, helyi jelentőségű volt. Európát érintő következményei csak a Balkán-államok elestével, Buda elfoglalásával és Bécs ostromával lettek. A szerb nép sokat szenvedett a török uralom alatt. Nem vesztette el nemzeti egyéniségét, orthodox vallását is megtartotta, egyes rétegeihez azonban közel-férkőzött a török kultúra, a bosnyák földbirtokos osztály muzulmánna lett. A szerző szerint a török hatalom számottevő ellenfele Ausztria volt. Innen indultak ki a felszabadító hadjáratok. Hozzá-fűzhetjük, hogy a magyarság önfeláldozó harca nélkül a védelem és támadás szervezése nem lett volna lehetséges. A XVII. század végén meginduló felszabadító hadjáratok meghozták Délmagyarország és rövid időre a délszláv területek egy részének felszabadu-

lását is. A könyv a XIX. században felszabaduló, illetve ujonnan alakuló Szerbia és Bulgária viszonyainak ismertetésével végződik. Megállapítja, hogy az új szerb állam megalakulása a keleti kérdés kedvező alakulásának és a szerb nép vitézségének eredménye.

Braun műve mint az első önálló szempontú, forrástanulmányokon alapuló, németnyelvű történeti összefoglalás jó szolgálatára lesz a balkáni szláv népek multja iránt érdeklődőknek. Tömör, tárgyilagos előadásánál, a magyar vonatkozásokat is helyesen látó világos okfejtésénél fogva számunkra is használható kézikönyv. Kívánatos volna, hogy a szerző tollából a balkánszlávok történetének következő fejezete, a berlini kongresszus utáni rész is mielőbb napvilágot lásson.

EPERJESSY KÁLMÁN

Embersors a szovjetéletben.

Az ész szakadatlan vívja harcait a kavargó történelemmel s népek és korok meg-megújuló kísérletezéssel próbálják meg „egyetlen átfogó, eligazító elv érvényesítésével“ boldogabbá rendezni az emberiség sorsát. A valóság ellen lázadó értelemnek soha olyan monumentális arányú kísérlete a Föld egész multjában nem történt, amelyet az orosz bolsevizmus végzett, a hatalom korlátlan birtokában egyetlen kegyelmet nem ismerő laboratóriummal változtatva Európa legnagyobb országát. Amikor napjainkban a bolsevizmus festette proletárálmok titkát lépésről-lépésre előretörve fegyvereink segítik megfejtéshez, különösen értékelnünk kell Kovrig Béla kiváló

tárgyismerettel írt beszámolóját a véres kísérlet mérlegéről (*Embersors a szovjetéletben*. Budapest, 1941. 124 l. Athenaeum). A könyv ugyanis a tudós adattiszteletét és a szépíró művészi készségeit egyesítve szinte megdöbbentő életközelségbe hozza az olvasóhoz ez elszántságában oly titokzatossá vált világot, s szűk keretei közt is egész teljességében tárja fel a szovjet-életforma képét.

A bolsevizmus kísérlete Kovrig szerint a legalaposabb munkát a parasztság tönkretételében végezte. A földéhes orosz paraszt a világháború után a földosztás reményében siet otthonába; itt azonban kollektív gazdasági formával találja szemben magát. Ellenáll és olyan arányban szegényedik, hogy Lenin visszavonulva maga kénytelen elismerni: rendszere elszámította magát. A „szociálistizmus visszavonulásának“ eredménye a kulák, a lassan megizmosodó paraszt-kapitalista, aki a mezőgazdaság átmeneti fellendülésével magához vonja a szovjetállamot tartó ipari munkásság jelentékeny részét. Ipari munkásság nélkül azonban nincs bolsevizmus! Iparosítani Oroszországot és benne természetesen a parasztot is! — születik meg a jelszó. Megteremtik az első ötéves tervet, amelynek be nem vallott célja a fellendülő ipar számára haszontalan parasztkisbirtokoknak elpusztítása. Kolhozok, kollektív nagygazdaságok születnek most mesterségesen, erőszakkal, amelyek át tudják venni az ipar céljait szolgáló gépesített gazdálkodási formát. A jómódú kulák szívósan és harcosan ellenszegülő magatartása hat millió paraszt kivégzésére és elbujdosására vezetett. 1933-ban a nyomás enyhül: a parasztság legalább bizonyos állatállomány fölötte rendelkezhetik „szabad piaci“